

Monitor VMBO 2000:

samen er voor staan

Een samenvatting van de resultaten van de
veldscan onder scholen en de statusrapportages
van de samenwerkingsverbanden vo-svo

juli 2000

OCenW

Ministerie van Onderwijs
Cultuur en Wetenschappen

Monitor VMBO 2000:

samen er voor staan

Een samenvatting van de resultaten van de
veldscan onder scholen en de statusrapportages
van de samenwerkingsverbanden vo-svo

juli 2000

Tekst opgesteld door het SCO Kohnstamm Instituut in
opdracht van het ministerie OCenW

Vooraf

'SAMEN ER VOOR STAAN', zo luidt de titel van deze brochure, die een samenvatting bevat van de resultaten van de monitor vmbo, gehouden in het voorjaar 2000. In de komende periode moet er door de scholen behoorlijk wat werk worden verzet. De invoering van het vmbo moet er uiteindelijk toe leiden dat er een betere aansluiting op vervolgopleidingen en op de arbeidsmarkt ontstaat. Voor een groot deel van de invoering geldt, dat het in samenwerking met andere scholen, andere instellingen en in onderling overleg kan en/of moet gebeuren. Daarop slaat de aanduiding 'samen'. Maar 'samen' verwijst ook naar de uitgebreide ondersteuning door een reeks professionals waar de scholen en samenwerkingsverbanden bij de invoering van het vmbo op kunnen rekenen.

Het vernieuwingsproces van het vmbo is in volle gang. Om goed zicht te houden op de praktijk houdt het Ministerie van OCenW door middel van de monitor vmbo een vinger aan de pols bij het verloop van het invoeringsproces. In deze brochure vindt u een samenvatting van resultaten uit de twee delen van deze monitor: de **veldscan**, die de stand van zaken bij scholen in kaart heeft gebracht en de **statusrapportage** die regionale beelden van het invoeringsproces bevat.

De veldscan laat de 'praktijk' aan het woord: Schoolleiders en docenten van vmbo-scholen (vbo, mavo en svo/lom en svo/mlk) geven een beeld van het verloop van de voorbereidingen op de invoering van het vmbo op hun scholen. Er zijn 224 schoolleiders en ruim 1200 docenten die via een telefonische enquête of het invullen van een schriftelijke vragenlijst aan de veldscan hebben deelgenomen. De statusrapportages zijn niet via een rechtstreekse bevraging tot stand gekomen, maar opgesteld door de vertegenwoordigers van intermediaire organisaties: de projectorganisatie vmbo (voorheen de PMVO-ambassadeurs en leerwegconsulenten), het Bestuurlijk Steunpunt en de provincies. Deze organisaties zijn nauw betrokken bij het ondersteunen van én het stimuleren en adviseren bij de verschillende onderdelen van het invoeringstraject. Samen hebben ze de staat opgemaakt van het invoeringsproces in alle samenwerkingsverbanden vo-svo en bevorderende en belemmerende factoren die op dat proces inwerken in kaart gebracht. De resultaten van de gezamenlijk beschikbare kennis, expertise en ervaringen van deze professionals hebben geleid tot 84 regionale statusrapportages. Er zijn 83 regionale samenwerkingsverbanden en één landelijk reformatorisch samenwerkingsverband.

Het invoeringstraject vmbo bestaat uit een aantal onderdelen. In hoofdlijnen gaat het om de inrichting en inhoudelijke vormgeving van leerwegen, de (inhoudelijke) vormgeving van de zorgstructuur en de versterking van de afdelingsinfrastructuur van scholen. De scheiding tussen deze onderdelen is natuurlijk maar een kunstmatige: in de praktijk hebben scholen met alle onderdelen te maken en draait het ook om de samenhang tussen de onderdelen. Deze hoofdelementen zijn zowel in de veldscan als in de statusrapportage aan bod gekomen. Voor een uitgebreide verantwoording, toelichting en beschrijving van de resultaten wordt verwezen naar het eindrapport van de Veldscan monitor VBMO 2000 (Regioplan, juli 2000) en het Landelijk verslag van de statusrapportages (SCO-Kohnstamm Instituut, juli 2000). Op basis van de regionale statusrapportages is in opdracht van het Ministerie van OCenW een landelijke invoeringsatlas samengesteld, waarin de bevindingen worden gevisualiseerd.

De twee bronnen waarop deze geïntegreerde brochure berust, zijn als aanvullend ten opzichte van elkaar te beschouwen. Er is niet slechts één 'waarheid' of kloppende mening; het ligt veel meer voor de hand dat schoolleiders, docenten en professionals ieder met hun eigen perspectief en vanuit hun eigen invalshoek naar de zaken kijken en daardoor een meerwaarde geven aan het eindresultaat. Tot datgene waar de docent zich het meest op richt (bijvoorbeeld het primaire proces) heeft de professional wellicht een grotere afstand, terwijl de professional vanuit zijn/haar taak een eigen insteek heeft die waarschijnlijk weer anders gekleurd is dan die van de directe uitvoerders; de schoolleiders en docenten.

Leeswijzer

Deze brochure volgt de hoofdlijnen van het invoeringsproces vmbo, dat wil zeggen:

- 1 De (bestuurlijke) vormgeving van de zorgstructuur, fusies en omzettingen
- 2 De inhoudelijke ontwikkeling van de zorgstructuur
- 3 De infrastructurale ontwikkeling van de leerwegen
- 4 De inhoudelijke ontwikkeling van leerwegen
- 5 Deskundigheidsbevordering en voorlichting

Bij het bespreken van de kernthema's binnen deze hoofdlijnen wordt uit beide bronnen - de veldscan en de statusrapportage - geput.

---

1 De (bestuurlijke) vormgeving van de zorgstructuur, fusies en omzettingen

In zowel de veldscan als de statusrapportage is het proces van omzettingen en fusies aan de orde. Het kerndoel van dit onderdeel is dat er een dusdanig regionaal dekkend netwerk ontwikkeld wordt, dat straks alle leerlingen binnen het samenwerkingsverband kunnen worden opgevangen. Dat betekent integratie van zorgdeskundigheid in het vo. Daarom is in de wet voorzien in een structuur waarin samenwerkende scholen voorzieningen kunnen treffen om leerwegondersteunend onderwijs en praktijkonderwijs te bieden/ontwikkelen.

Samenwerkingsovereenkomst/rechtspersoonlijkheid

Sinds januari 1999 is er sprake van een landelijk dekkend net van samenwerkingsverbanden van scholen voor voortgezet en voor speciaal voortgezet onderwijs. Op een klein aantal gevallen na hebben alle samenwerkingsverbanden een samenwerkingsovereenkomst. In de samenwerkingsverbanden zonder samenwerkingsovereenkomst is er - op één na - overigens wel sprake van rechtspersoonlijkheid, waardoor men geen behoefte voelde aan een samenwerkingsovereenkomst. Voorjaar 2000 zijn in totaal 15 samenwerkingsverbanden een rechtspersoon. In 1999 had een kleine 20% van de samenwerkingsverbanden aansluiting bij een Centrale Dienst in 1999 gerealiseerd. In het voorjaar 2000 is dat opgelopen tot ruim 40%.

Fusies en omzettingen: aanvragen bij mlk eerder dan bij lom

Er zijn 21 samenwerkingsverbanden zonder svo-lom; de overige 63 samenwerkingsverbanden tellen samen 103 svo-lom scholen. Zoals wettelijk bepaald hebben alle samenwerkingsverbanden (minimaal) een svo-mlk-school; samen hebben ze er 166. Vergelijken we het stadium waarin het besluitvormingsproces rond omzettingen/fusies zich bij de svo-lom en svo-mlk-scholen bevindt, dan blijken er bij de laatsten al meer aanvragen te zijn ingediend of al te zijn geëffectueerd. Bij het svo-mlk geldt dat voor tweederde van de scholen, bij het svo-lom voor 13% van de scholen. Van de lom-scholen die nog geen aanvraag hebben ingediend zal naar verwachting een kleine 20% dat per december 2000 doen; van de overige scholen wordt verwacht dat dat later gebeurt of is de streefdatum voor aanvraag onbekend. Bij veel scholen die nog geen aanvraag hebben ingediend is er sprake van oriëntatie op de opties en consequenties, van fusie-/haalbaarheidsonderzoeken of wacht men duidelijkheid omtrent bekostiging af. Bij de mlk-scholen zal naar verwachting een derde van de scholen (zonder aanvraag) in december 2000 een aanvraag indienen. Voor de overige scholen geldt: ofwel later, ofwel 'streefdatum onbekend'. De voorkeur gaat bij het svo-lom uit naar fusie met een vo-school tot een afdeling lwoo. De 'OPDC'-optie wordt door 28 scholen in een kwart van de samenwerkingsverbanden gemeld. Het svo-mlk opteert in grote getale voor omzetting tot zelfstandig praktijkonderwijs. Deze gegevens worden door de veldscan bevestigd.

Wat is in de visie van de professionals doorslaggevend bij de besluitvorming over de inbedding van het svo-lom? Ondanks het verschil in fase van realisatie worden er aardig wat bevorderende factoren aangedragen: samenwerking tussen denominaties, heldere vertrekpunten binnen het samenwerkingsverband en een goede samenwerkingsrelatie uit het verleden zijn de meest genoemde elementen. Onduidelijkheid rond het zorgbudget is de factor die in mei 2000 het meest vermeld wordt als belemmerend voor de doorgang van het proces, gevolgd door de rol van schoolbesturen. Voor de inbedding van het mlk worden als bevorderend aangewezen; samenwerkende denominaties en de rol van schoolleiders en schoolbesturen. Verder speelt een rol, dat het praktijkonderwijs vaak groot genoeg is en in de positie verkeert om zelfstandig verder te kunnen gaan.

Bestuurlijke en juridische vormgeving samenwerkingsverbanden

De bestuurlijke en juridische vormgeving van een samenwerkingsverband kan volgens verschillende modellen worden vormgegeven: het samenwerkingsmodel, het expertisemodel, het voorzieningenmodel of een mix van bovenstaande modellen. In 60 samenwerkingsverbanden is er nog geen keuze gemaakt voor een model. In 24 samenwerkingsverbanden is dit wel gebeurd, waarbij het mixmodel en het voorzieningenmodel tweederde van de keuzes omvatten. Kijken we naar het proces naar operationaliteit van de modellen dan is dat in een paar gevallen bestuurlijk afgerond, verkeert het in ongeveer de helft van de samenwerkingsverbanden in een beginstadium en bij wat minder dan de helft in een redelijk gevorderd stadium van uitvoering. In 90% van de gevallen is er sprake van een proces dat doorgang vindt, bij een klein aantal samenwerkingsverbanden stagneert het. In 80% van de gevallen hebben de professionals het vertrouwen geuit dat het 'arrangement' in uitvoeringstermen klaar zal zijn in 2002, bij 20% bestaat daarover twijfel.

PCL en toelaatbaarheidsprocedure

Meer dan 90% van de samenwerkingsverbanden heeft een permanente commissie leerlingzorg (PCL), bij 83% is de PCL ook daadwerkelijk operationeel. En op dit moment heeft de PCL in 70% van de samenwerkingsverbanden een taak in de toelaatbaarheidsprocedure. De ondervraagde scholen in de veldscan geven in grote getale aan dat er binnen het samenwerkingsverband afspraken worden gemaakt over de toewijzing en plaatsing van zorgleerlingen. Aanmeldingen lopen volgens de scholen nog iets vaker via het bevoegd gezag van de school dan via de PCL.

---

2 De inhoudelijke ontwikkeling van de zorgstructuur

De kernvragen bij dit onderdeel zijn: Komt er een samenhangend en passend zorgaanbod voor alle leerlingen in het samenwerkingsverband tot stand? En zijn samenwerkingsverbanden en scholen in staat leerwegondersteunend onderwijs te verzorgen dat leidt tot een diploma vmbo en praktijkonderwijs te verzorgen voor de leerlingen voor wie een diploma niet haalbaar is?

Zorgplan

In verreweg de meerderheid van de samenwerkingsverbanden bestaat overwegend een gedeelde, gezamenlijke visie op zorg, zo bevestigen ook de schoolleiders.

Elk samenwerkingsverband heeft een zorgplan. Bij een grote meerderheid (85%) van de samenwerkingsverbanden betekent het zorgplan méér dan een 'nietje' door de individuele zorgplannen, en is er sprake van een situatie waarin het zorgplan door alle scholen is samengesteld en ervoor zorgt dat scholen hun eigen zorgplannen op elkaar afstemmen en hun zorgmogelijkheden complementair ontwikkelen. De schoolleiders bevestigen dat: doorgaans vormt het zorgplan van het samenwerkingsverband het kader voor het zorgplan van de school. Verder geven de schoolleiders in meerderheid aan dat het gezamenlijke zorgplan uitgewerkt en operationeel is. Dat geldt nog in sterkere mate voor het eigen zorgplan van de school, met uitzondering van scholen met alleen een theoretische leerweg, waar een schoolzorgplan in meer dan de helft van de gevallen nog niet het stadium van vaststelling of uitvoering bereikt heeft.

De rol van de svo-scholen in het zorgplan van het samenwerkingsverband is groot. Ook in het bieden van de zorg zijn de svo-scholen (en in het bijzonder de lom-scholen) de specialisten. In het vmbo bieden scholen vaker in beperktere mate extra zorg, bij scholen met uitsluitend een theoretische leerweg is er relatief vaker sprake van signalering en doorverwijzing.

De vmbo-scholen met beroepsgerichte leerwegen werken op een structurele manier aan verschillende aspecten van zorg aan zorgleerlingen, zoals het houden van leerling-besprekingen en het planmatig werken aan zorgverbreding (signalering, diagnosticering, werken met handelingsplannen). Op vmbo-scholen die alleen de theoretische leerweg aanbieden gebeurt dit minder structureel. Vooral het werken met handelingsplannen en het voorbereiden van de docenten komt daar minder voor.

Leerwegondersteunend - en praktijkonderwijs: méér dan bordjes verhangen

---

In de voortgangsmeting eind 1999 voerden vrijwel alle samenwerkingsverbanden activiteiten uit met het oog op de ontwikkeling van **leerwegondersteunend onderwijs (lwoo)**. Voorjaar 2000 is bekeken in hoeverre er sprake is van een **toename** van *flexibele en gevarieerde vormen van zorg* door middel van lwoo. Dat blijkt bij 48 samenwerkingsverbanden (57%) het geval, bij de overige samenwerkingsverbanden is nog geen toename te constateren. Wel is er een flinke toename in zorg op maat te constateren, hetgeen er op wijst dat niet alle activiteiten die voor zorg/risico-leerlingen worden ondernomen ook onder de noemer 'lwoo' worden geschaard.

Aan de schoolleiders van vmbo-scholen is de vraag voorgelegd hoe de zorg voor lwoo-leerlingen geregeld is. Veel schoolleiders (bijna 70%) geven aan dat in het eerste en tweede leerjaar er op school sprake is van aparte groepen voor zorgleerlingen. Twintig procent noemt andere vormen, zoals tijdelijke opvang binnen of buiten de school of opname in de reguliere klassensituatie. Tien procent blijft het antwoord schuldig. Voor de toekomst wordt er wat beweging in de richting van andere vormen van zorg verwacht. Een mogelijke verklaring zit in het gegeven dat het bij de schoolleiders sterk om de zorg in de eerste twee leerjaren gaat en dus feitelijk niet zozeer om de zorg binnen de vier leerwegen (leerwegondersteunend onderwijs). Een andere verklaring (ook gezien het gegeven dat een deel

van de schoolleiders het antwoord schuldig moest blijven) is, dat de schoolleiding wellicht sterker in 'structuren' kijkt en een wat grotere afstand tot het proces heeft.

Met het oog op de ontwikkeling van **het praktijkonderwijs (PrO)** is bekeken in hoeverre er sprake is van een meerwaarde van het PrO ten opzichte van de oude situatie. In termen van een betere structurering van de toegang tot de arbeidsmarkt is er in driekwart van de samenwerkingsverbanden sprake van een meerwaarde ten opzichte van de 'oude situatie'. Op het punt van 'nazorg' geldt dat voor ruim tweederde en op het aspect 'activiteiten gericht op het behoud van de arbeidsplaats' voor meer dan de helft van de samenwerkingsverbanden. In ruim tweederde van de samenwerkingsverbanden worden minimaal twee van deze aspecten uitgevoerd, bij een kleine twintig procent is geen van deze aspecten aan de orde. Door (voorheen) svo-mlk scholen wordt structureel gewerkt aan diverse aspecten van praktijkonderwijs, zoals praktijkleren, stageverwerving, sociale vaardigheidstrainingen en toeleiding naar de arbeidsmarkt. Bij het svo-mlk gebeurt dit –vanzelf- in veel mindere mate. Het afgelopen schooljaar is door de lom- en mlk-docenten vooral veel werk verzet op het pedagogisch-didactisch vlak (o.a. sociaal-emotionele begeleiding, sociale vaardigheids-training), de aansluiting met de arbeidsmarkt (praktijkleren, stages regelen, begeleiden etc.) en deels ook aan praktische zaken als het kiezen van methodes en de inrichting van lokalen en vernieuwing van de inventaris. Het komende jaar zal een aanzienlijk deel zich buigen over met name de praktische zaken. Maar er blijft nog een behoorlijk deel van de docenten over (op de verschillende aspecten variërend van ongeveer 20-45%) dat aangeeft dat het nog onbekend is wanneer de voorbereidingen zullen worden getroffen.

Afstemming met gemeentelijk beleid en jeugdzorg en andere instellingen: vaker op schoolniveau dan met het samenwerkingsverband als geheel

---

Bij tweederde van de samenwerkingsverbanden worden er gezamenlijke acties ondernomen gericht op afstemming met lokaal onderwijsbeleid/GOA. Bij de helft van de samenwerkingsverbanden is er sprake van een marginale relatie met het gemeentelijk beleid, in 30% is er sprake van onderlinge afstemming en in een kleine 20% een duidelijk samenhangend geheel. Uit de veldscan blijkt bij tweederde van de scholen sprake van structureel overleg, voor het svo geldt dit voor driekwart van de scholen. In de overige gevallen is er vrijwel altijd sprake van ad hoc overleg. Leerplicht, voortijdig schoolverlaten, huisvesting en achterstandsbeleid (NT2) zijn –overigens net als op het niveau van de samenwerkingsverbanden- de onderwerpen waarover het meest contact bestaat.

Afstemming op de jeugdzorg wordt in 60% van de samenwerkingsverbanden door de gezamenlijke scholen opgepakt. Bij individuele scholen ligt dit aandeel hoger: bijna 70% heeft afspraken met de jeugdzorg. Voor een groot deel van de samenwerkingsverbanden geldt weer dat de relatie als marginaal wordt getypeerd, terwijl bij ruim een derde sprake is van afstemming of een samenhangend geheel. Een kleine tachtig procent van de scholen heeft met het basisonderwijs afspraken gemaakt over zorg. Ruim 40% van de scholen heeft afspraken gemaakt met roc's over zorgleerlingen. Op het niveau van het samenwerkingsverband geldt dat driekwart van de samenwerkingsverbanden minimaal in gesprek is met het roc over risicoleerlingen.

Ook met het bedrijfsleven wordt door bijna de helft van de scholen overleg gevoerd over aansluiting op de arbeidsmarkt.

Stimulansen en belemmeringen bij de inhoudelijke ontwikkeling van de zorgstructuur

---

Op het niveau van het samenwerkingsverband gelden de coördinator (van het samenwerkingsverband), de zorgpilots en de gevoelde noodzaak om samen te werken in het kader van zorg voor alle leerlingen als de sterkste stimulansen op de inhoudelijke ontwikkeling van de zorgstructuur binnen het samenwerkingsverband. Belemmeringen worden beduidend minder vaak gesignaleerd; dan gaat het om de

onduidelijkheid over het zorgbudget, concurrentieverhouding tussen scholen en een ongelijke verdeling van zorgleerlingen.

De schoolleiders hebben vooral oog voor de goede samenwerking in het samenwerkingsverband en de aandacht voor zorgleerlingen en professionalisering van de zorg. In vergelijking tot vorig jaar benoemen de schoolleiders aanzienlijk meer winstpunten van de invoering van de zorgstructuur. Maar er worden ook belemmeringen gesignaleerd. Net als bij de samenwerkingsverbanden gaat het dan om gewenste helderheid over het zorgbudget, maar ook signaleert men tekorten in deskundigheid van docenten en directie en formatieproblemen. Dat laatste geldt het sterkst in het svo. De positie van de zwakke leerling is met name een zorg van de vmbo-scholen. In vergelijking met een jaar eerder is er op het terrein van knelpunten weinig verandering waarneembaar; alleen zien schoolleiders het functioneren van het samenwerkingsverband – in vergelijking met het vorige schooljaar – veel minder als een probleem. Docenten beschouwen als belangrijkste stimulansen: veel aandacht voor zorgleerlingen en de kwaliteit en het enthousiasme van docenten. Mlk-docenten voeren vooral ook de contacten met bedrijfsleven aan als sterk punt. De docenten zien de beschikbare tijd en de financiering als belangrijkste belemmerende factoren. Schoolleiders ervaren de financiën ook als een belemmerende factor maar gebrek aan tijd niet. Svo-docenten vinden de zorg om de landelijke verwijzingscriteria een grote belemmerende factor. Op de vraag of men van de schoolleiding voldoende tijd krijgt voor de voorbereidingen, zijn de mlk-docenten over het algemeen positiever dan de lom-docenten. Een meerderheid van svo-docenten vindt dat er voldoende tijd is voor vakinhoudelijke en pedagogisch-didactische ontwikkelingen, terwijl men voor praktische voorbereiding meer tijd van de school zou willen krijgen.

Op het gebied van de zorgstructuur voelen de svo-docenten zich beter geïnformeerd en voorbereid dan de vmbo-docenten. De vmbo-docenten zijn wel tevreden over de informatievoorziening maar een minderheid voelt zich ook goed voorbereid op de vernieuwing van de zorgstructuur. Voor de leerwegen ligt de situatie, zoals straks zal blijken, omgekeerd.

Haalbaarheid

Zestig procent van de schoolleiders is ervan overtuigd voor augustus 2002 de voorbereidingen voor de zorgstructuur afgerond te zullen hebben. Nog eens een kwart denkt dat dit waarschijnlijk wel lukt, terwijl 15 procent meent dat het (waarschijnlijk) niet gaat lukken. Ten opzichte van eerdere metingen is er sprake van een toename in de stelligheid dat de voorbereidingen op tijd af zullen zijn.

---

3 De infrastructurele ontwikkeling van de leerwegen

Een belangrijk doel van de vernieuwing is een versterkt en levensvatbaar vmbo als fundament voor de invoering van leerwegen. Overleg en samenwerking tussen scholen zijn daarbij van wezenlijk belang. Voor de informatieverzameling in de regionale statussen heeft op dit punt een vertaalslag plaatsgevonden van de indeling in sub-regio's die de provincie hanteert, naar een indeling in samenwerkingsverbanden.

Keuzes van scholen en gevolgen

Scholen kunnen bij hun keuzes met betrekking tot de herschikking van afdelingen gebruik maken van een aantal instrumenten. Een voorbeeld is de zogenaamde 'Zwolse variant', waarbij afspraken worden gemaakt tussen 2 of meer scholen om de beroepsgerichte vakken door een van de twee te laten uitvoeren, als aanbod voor de leerlingen van beide scholen. Een andere mogelijkheid is de 'nieuw voor oud-regeling', waarbij een school onder voorwaarden een nieuwe vbo-afdeling kan aanvragen, als twee 'oude' afdelingen worden gesloten. Er is nagegaan van welke varianten er in de keuzes die de scholen in de sub-regio's maken gebruik wordt gemaakt¹.

- Het opheffen/slapend houden van afdelingen komt bij ruim 90% van de samenwerkingsverbanden voor;
- Intrasectorale programma's worden in 74 samenwerkingsverbanden aangeboden;
- Institutionele fusies komen in bijna een kwart van de samenwerkingsverbanden voor;
- Plan van scholen, de 'nieuw voor oud'-regeling en de 'Zwolse variant' worden elk in meer dan 10% van de samenwerkingsverbanden toegepast.

Voor een beoordeling van de levensvatbaarheid geldt als referentiepunt per afdeling een aantal van 40 leerlingen in de klassen 3 en 4 van het vbo (incl. Iwoo). Bij tweederde van de samenwerkingsverbanden zal er sprake zijn van een afname van het percentage kleine afdelingen na de gekozen herschikkingen (daarbij is gekeken naar de schoolkeuzes in 2000/2001). Bij ruim een kwart is dat niet het geval.

Regionaal overleg

Binnen meer dan driekwart van de samenwerkingsverbanden bestaat er regionaal overleg over de keuzes van scholen, bij 15% is dat niet zo. Inhoudelijk gaat het in de meeste gevallen om een situatie waarin men afsprekt niet in elkaars vaarwater te opereren. Bij een kwart van de samenwerkingsverbanden is sprake van daadwerkelijke afspraken over het versterken van het aanbod aan de hand van een toekomstgerichte visie.

Aanbod en locatie

In 70% van de samenwerkingsverbanden is er een basispakket (volgens IPO-criteria) zonder witte vlekken tot stand gekomen. In 40% van de samenwerkingsverbanden zijn er door de professionals mogelijke bedreigingen voor het vmbo-aanbod gesignaleerd. Een voorbeeld daarvan is een terugloop in leerlingaantallen waardoor bijvoorbeeld technische afdelingen dreigen te verdwijnen.

Op de helft van de scholen die alle leerwegen gaan aanbieden, zullen in 2001/2002 de beroepsgerichte leerwegen op dezelfde locatie aangeboden worden als de theoretische leerweg. Bij ruim een derde van de scholen zal dat op verschillende locaties gebeuren, zo zeggen de schoolleiders. De overige scholen kiezen voor een combinatie: de eerste twee leerjaren worden bijvoorbeeld op één locatie gevolgd en daarna volgt een splitsing.

¹ gegevens hierover zijn bekend van maximaal 78 samenwerkingsverbanden

Intrasectorale programma's

Zo'n zestig procent van de vmbo-scholen met beroepsgerichte leerwegen heeft intrasectorale programma's aangevraagd. Handel en administratie, zorg en welzijn-breed, en metaelektro zijn de meest aangevraagd programma's. In de sector techniek worden intrasectorale programma's (metalelektro, instalelektro en bouw-breed) vaak alleen voor de gemengde leerweg aangevraagd, terwijl in de beroepsgerichte leerwegen de afdelingsprogramma's gehandhaafd blijven. De overgrote meerderheid van de scholen is van plan de intrasectorale programma's bij toekenning ook daadwerkelijk te gaan aanbieden, zij het niet altijd op alle vestigingen van de school. De voorbereiding van docenten op het lesgeven in intrasectorale programma's is bij een derde van de docenten gestart, en staat op veel scholen op de agenda voor het schooljaar 2000/2001.

In ruim 40% van de samenwerkingsverbanden gebeurt het aanbieden van intra-sectorale programma's overwegend ter vervanging van onderliggende afdelingen; in een kleine 40% van de gevallen gebeurt het náást de afdelingen en in een kleine 20% van de samenwerkingsverbanden komen beide manieren ongeveer even vaak voor.

Verder is geïnformeerd of het merendeel van de scholen in de regio (dwz 50% van de scholen of meer) intrasectorale programma's voor de basisberoepsgerichte leerweg zal aanbieden. Bij meer dan 60% van de samenwerkingsverbanden is het antwoord bevestigend en in een kleine 40% ontkennend.

Vmbo-scholen kunnen clusteren, dat wil zeggen dat leerlingen van twee of meer leerwegen voor bepaalde vakken worden samengevoegd. Op ongeveer 70 procent van de scholen met verschillende leerwegen zal sprake zijn van clustering. Een veel voorkomende combinatie is die tussen de basis- en kaderberoepsgerichte leerweg en tussen de gemengde en theoretische leerweg, dat laatste soms ook in combinatie met de kaderberoepsgerichte leerweg. Clustering gebeurt op ruim de helft van de scholen structureel en betreft zowel het beroepsgerichte als het algemeen vormende deel van het programma. Ook de clustering van de basisberoepsgerichte leerweg en andere leerwegen gebeurt even vaak voor beroepsgerichte als voor avo-vakken.

Op bijna de helft van de vmbo-scholen met beroepsgerichte leerwegen bestaat de mogelijkheid voor leerlingen om in het derde jaar van leerweg te veranderen. Niet op alle scholen kan dat onbeperkt. Soms is bijvoorbeeld alleen een overstap tussen de theoretische en de gemengde leerweg mogelijk.

Stimulansen en belemmeringen bij de infrastructurele ontwikkeling van de leerwegen

---

Goed overleg tussen directies en bestaande contacten, die soms al een tijdje terug gaan, samen met gelijkgestemde onderwijskundige visies zijn binnen de samenwerkingsverbanden als belangrijkste stimulansen op het proces aangemerkt. De voornaamste hinderpalen zijn denominatieve verschillen en onderlinge concurrentie.

De schoolleiders noemen als winstpunten van de vernieuwde infrastructuur: verbetering van de doorstroming naar het vervolgonderwijs, de opwaardering van het vbo, de vernieuwing van het onderwijs, hetgeen soms ook als stimulans voor docenten wordt gezien. Schoolleiders beschouwen de huisvesting (verschillende locaties), financiën en het gegeven dat men te weinig leerlingen heeft om alles aan te kunnen bieden (en dus moet clusteren) als voornaamste belemmeringen.

---

4 De inhoudelijke ontwikkeling van leerwegen

In augustus 2001 zullen de eerste leerlingen in het vmbo instromen in de leerwegen. Dat veronderstelt dat de scholen, met nog een jaar te gaan, op een planmatige manier aan de invoering van de leerwegen werken. Daarom is binnen dit onderdeel het accent gelegd op de vraag (hoe) maken scholen werk van de invoering van de leerwegen?

De organisatie van de voorbereiding: invoeringsplan en stuurgroep

---

Ruim een kwart van de scholen heeft een samenhangend invoeringsplan; meer dan de helft van deze scholen heeft de uitvoering ervan ter hand genomen. Dat geldt vooral voor scholen met beroepsgerichte leerwegen. Op meer dan 60% van de scholen is het plan nog niet voltooid, maar wel in ontwikkeling. Om de vernieuwingen te coördineren is er op veel scholen (85%) een stuurgroep ingesteld, doorgaans bestaande uit zowel directieleden als docenten. Verder werken docenten op verschillende manieren aan de voorbereiding; binnen de vaksectie, in werk- en ontwikkelgroepen of in teamverband op studiedagen.

Voorbereiding en aanpassing

In het afgelopen schooljaar hebben de nieuwe lessentabellen en het werken aan determinatie prioriteit gekregen bij een deel van de scholen. Voor het komend schooljaar gaan de meeste scholen aan de slag met het examendossier en –reglement, het plan van toetsing en afsluiting, de nieuwe examenprogramma's en het kiezen of aanpassen van methoden. Docenten zijn ook al afgelopen schooljaar gestart met onderdelen van de pedagogisch-didactische vernieuwing, zoals het zelfstandig werken.

Meer dan driekwart van de schoolleiders (zowel van scholen die beroepsgerichte leerwegen aanbieden als van scholen met de theoretische leerweg) verwacht dat er aanpassingen nodig zijn van de ICT-faciliteiten. Maar ook op het gebied van huisvesting, de mediatheek, de inrichting van lokalen zullen er vooral in de scholen met beroepsgerichte leerwegen aanpassingen nodig zijn. De meeste scholen zijn van plan dit komend schooljaar aan te pakken, een vijfde weet nog niet wanneer deze werkzaamheden kunnen plaatsvinden.

Praktische sectororiëntatie, als voorbereiding op de leerwegen, is door 40% van de scholen met beroepsgerichte leerwegen afgelopen schooljaar aangeboden, nog eens ruim 30% is dat komend schooljaar van plan. Op scholen zonder beroepsgerichte leerwegen is het aanbieden van praktische sectororiëntatie veel minder gangbaar.

Bij iets meer dan de helft van de scholen bestaan er al contacten met het roc over de aansluiting van de leerwegen op het vervolgonderwijs; bij 40% wordt overleg gevoerd met het bedrijfsleven in het kader van de leerwegen.

Op het gebied van de vernieuwingen van de leerwegen voelen de vmbo-docenten zich over het algemeen goed geïnformeerd en voorbereid. Dat geldt wat minder voor de svo-docenten.

Stimulansen en belemmerende factoren bij de invoering van leerwegen

---

Door de professionals worden vooral de deskundigheid en visie van de schoolleiding en de vernieuwingskracht van (bepaalde) scholen als bevorderende elementen genoemd. Daarbij moet bedacht worden dat de professionals vanuit hun opdracht in de gelegenheid zijn om verschillende scholen te vergelijken. Ook kunnen regionale netwerken van scholen, regionale projecten of convenanten die zijn afgesloten een faciliterende invloed hebben op het proces.

Schoolleiders noemen eveneens (voorbeelden van) de vernieuwingskracht van scholen als bevorderende factor. Als belangrijkste factor voeren de directeuren de mogelijkheid tot vernieuwing van de didactiek aan. Met name voor de theoretische leerweg wordt dat als een groot pluspunt ervaren. De

schoolleiders van mavo's voorzien echter over het algemeen weinig verandering/verbetering. De deskundigheid van het team en de beschikbare tijd voor docenten worden door professionals het vaakst aangewezen als belemmerende factor en worden bovendien vaak in combinatie met elkaar genoemd (tijd voor deskundigheidsbevordering). De schoolleiders noemen de ervaren onzekerheid over bijvoorbeeld zaken als inhoud en examinering het grootste obstakel. Het is opmerkelijk, dat voornamelijk schoolleiders van scholen die alleen de theoretische leerweg aanbieden de beschikbare tijd als belemmering ervaren: een derde ervaart tijdgebrek als knelpunt, terwijl dat nauwelijks aan de orde is bij vmbo-schoolleiders (alle leerwegen/de beroepsgerichte leerwegen). Het ervaren tijdgebrek blijkt samen te hangen met onduidelijkheid over waar men precies aan toe is. Verder blijkt er in vergelijking tot een jaar geleden minder onzekerheid te bestaan ten aanzien van de deskundigheid van docenten. Een verklaring hiervoor kan zijn dat veel scholen actief werken aan de deskundigheidsbevordering van docenten; een andere verklaring zou kunnen zijn dat de randvoorwaarden eerst volkomen duidelijk moeten zijn alvorens men naar de deskundigheid kijkt. Docenten lijken vooral oog te hebben voor bevorderende factoren dichtbij het primaire proces waarop ze zelf invloed kunnen uitoefenen. Zo noemen ze de kwaliteit van de leerlingbegeleiding, van de docenten en het enthousiasme van docenten als grootste stimulansen. De schoolleiding is niet genoemd als bevorderende factor, maar wordt ook zeker niet als obstakel beschouwd. Als belemmerende factor voeren docenten veelal de beschikbare tijd aan, gevolgd door financiering en huisvesting/inventaris. Het zijn dus veel meer de randvoorwaarden dan de inhoud of deskundigheid die als problematisch worden ervaren.

Haalbaarheid

Bijna de helft van de schoolleiders is ervan overtuigd zeker op tijd klaar te zijn met de voorbereidingen voor de invoering van de leerwegen. Nog eens meer dan een derde meent dat dit waarschijnlijk wel het geval zal zijn. Van de theoretische leerweg denken alle schoolleiders (waarschijnlijk) op tijd klaar te zijn. Een kleine 20% van de vmbo-schoolleiders heeft daarover nog twijfels. Meer dan de helft van de docenten verwacht voldoende tijd te krijgen om de noodzakelijke voorbereidingen te treffen, zeker waar dat gaat om vakinhoudelijke ontwikkeling en pedagogisch-didactische ontwikkeling. Op het gebied van praktische voorbereidingen zou de school meer tijd beschikbaar moeten stellen, zo vinden vooral de docenten beroepsgerichte vakken in de sector techniek.

---

5 Deskundigheidsbevordering en voorlichting

De vernieuwingen in het vmbo en svo vragen om nieuwe kennis en vaardigheden van directie en docenten. Dit onderdeel gaat over de wijze waarop deskundigheidsbevordering gestalte krijgt, de rol en invloed van de pilots daarbij en de activiteiten die de scholen ondernemen om leerlingen en hun ouders te informeren over de veranderingen.

De deskundigheidsbevordering met het oog op de vernieuwingen wordt op de meeste scholen planmatig aangepakt. Op driekwart van de scholen is of komt er een scholingsplan, dat meestal zowel op de leerwegen als op de zorgstructuur gericht is. Met de uitvoering van het scholingsplan is tot nu toe één op de drie scholen begonnen.

Deskundigheidsbevordering is meestal gericht op docententeams of individuele docenten en wat minder vaak op schoolleiding, middenkader of zorgspecialisten, zo bevestigen ook de professionals. Zij signaleren een toename van de scholingsinspanningen in meer dan driekwart van de samenwerkingsverbanden.

Inhoud van de scholing: een gevarieerd beeld

De top drie van scholingsbehoefte ligt op het terrein van 1. de didaktiek; 2. de inhoud van het onderwijs en 3. de zorg. Maar elk van de schoolsoorten blijkt daarbinnen zijn eigen volgorde/prioriteit te kennen. Zo is er bij de svo-scholen de grootste behoefte aan scholing op het terrein van de inhoud van het onderwijs, terwijl de vmbo-scholen en mavo-scholen een veel sterker scholingsbehoefte onderkennen op het terrein van de didaktiek.

In de scholingsactiviteiten hebben het afgelopen schooljaar vooral didaktiek, zorg (o.a. begeleiding bij leerproblemen of sociaal-emotionele problemen) en loopbaanoriëntatie en -begeleiding veel aandacht gehad. Onderwerpen die in termen van scholing afgelopen jaar nog relatief weinig op de agenda van het vmbo figureerden zijn bijvoorbeeld de integratie van AVO- en beroepsgerichte vakken, de inhoud van het onderwijs en bepaalde aspecten van begeleiding. Bij het svo is afgelopen jaar relatief veel aandacht besteed aan de inhoud van het onderwijs. Dat correspondeert met de geuite scholingsbehoefte. Maar ook op de andere thema's wordt er binnen het svo relatief veel geschoold.

Scholing intern en extern

De meeste docenten maken gebruik van zowel interne als externe vormen van deskundigheidsbevordering. Intern gaat het dan bijvoorbeeld om studiedagen op school, overleg in secties/afdelingen en werkgroepen; extern bijvoorbeeld om schriftelijke informatie, het bijwonen van studiedagen en cursussen. Uitwisseling met andere scholen komt geregeld voor; overdracht van expertise van svo naar vmbo in veel mindere mate.

Van de externe organisaties worden de LPC, de schoolbegeleidingsdiensten en de projectorganisatie vmbo (voorheen PMVO) het meest ingeschakeld bij deskundigheidsbevordering. De svo-scholen maken meer gebruik van de schoolbegeleidingdiensten, terwijl meer dan de helft van de vmbo-scholen de LPC inschakelt.

Pilots en netwerken: effect op de ontwikkeling van het onderwijs

---

De resultaten en producten uit de pilots en netwerken worden door de deelnemende scholen breed verspreid op de eigen school. Men geeft aan dat deelname van de school aan een pilot of netwerk de ontwikkeling van het onderwijs op school beïnvloed. Er is niet gevraagd naar overdracht van pilotproducten naar andere scholen.

Voorlichting over de veranderingen

De vmbo-scholen hebben vrijwel allemaal het afgelopen schooljaar ouders voorgelicht over de veranderingen. In het svo zal dat voor een gedeelte volgend jaar gebeuren, maar van een kwart van de scholen is nog niet bekend wanneer men dat zal doen.

Vrijwel alle scholen hebben in hun voorlichting de toelating vanuit het basisonderwijs behandeld. Ook besteedden de meeste scholen aandacht aan de doelstellingen van het vmbo, en voorlichting over de leerwegen. Tweederde van de scholen heeft voorlichting verzorgd op het gebied van de zorg (lwoo en praktijkonderwijs) en doorstroom naar vervolgonderwijs..

